

Posljednje poglavlje Ciguijeva djela, „Appendice“ (121-129), napisano je samo na talijanskom jeziku jer se zapravo radi o prijepisu Grossicheva izlaganja o jednoj tinkturi na kongresu u Budimpešti, u kojemu detaljno objašnjava kako je došao do otkrića te kako se njime treba koristiti. Na kraju, autor prilaže i popis literature („Literatura“ / „Bibliografia“, 130-133).

Rino Cigui ovom je knjigom dao vrlo značajan prinos boljem poznavanju vrlo bitne ličnosti istarske i riječke povijesti, kakva je zasigurno bio Antonio Grossich. Istraživanje je potkrijepljeno bogatom literaturom te se na vrlo čitak način predstavlja svim zainteresiranim čitateljima, kako iz znanstvenoga, tako i iz nekoga drugog konteksta. Na koncu, djelo dodatno obogaćuju mnoge slike koje se tiču podjednako Grossicheva te riječkoga i istarskoga života, što knjizi pruža i kvalitetniji vizualni doživljaj priče o tom liječniku.

Diego Han

Iz fotoalbuma Richarda Schustera 1914.-1917. / Aus dem Fotoalbum von Richard Schuster 1914-1917, glavni urednik Andrej Bader, Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Sveučilišna knjižnica, 2016., 316 str.

Godine 2016. svjetlo je dana ugledala opsežna fotomonografija temeljena na albumu fotografija austro-ugarskoga topničkog časnika Richarda Schustera *Pola im Krieg 1914-1918 (Pula u ratu 1914. – 1918.)*, koji se čuva u Sveučilišnoj knjižnici u Puli. Od 902 fotografije u albumu, u fotomonografiji je objavljeno njih 534, a među njima se, osim motiva ratne luke Pula, nalazi mnoštvo fotografija iz uže okolice Pule te dijelom i iz ostatka Istre. U albumu je Schuster mnoge motive popratio svojim opisima i komentarima, što se u ovom izdanju pedantno prenosi. Uz objavljeni su materijal priloženi i opisi iz pera članova uredništva fotomonografije koje čine Andrej Bader (ujedno i glavni urednik), Bruno Dobrić i Zvonimir Freivogel. Izdanje je dvojezično, objavljeno na hrvatskom i njemačkom jeziku.

Djelo otvara „Predgovor“ u kojemu uredništvo daje osnovne podatke o izvoru objavljenoga materijala, uz napomenu da se o autoru fotografija i načinu na koji su one stigle u Sveučilišnu knjižnicu u Puli malo zna. Ističe se Schusterovo dobro poznavanje istarskih prilika, što se očituje u ispravnim

komentarima koje je priložio svakoj fotografiji, ali se naglašava i činjenica kako su „važni objekti na fotografiji koji nisu bili razlogom snimanja i koje fotograf nije niti primijetio, današnjem promatraču etnografski podjednako zanimljivi kao i željeni fokus“. Fond Richarda Schustera podijeljen je u tri veće cjeline.

Prva je cjelina „Ratna luka Pula“ (12-97), koja sama sadrži nekoliko većih korpusa fotografija, od kojih za ovaj prikaz izdvajamo nekoliko. Počinje fotografijama posjeta nadvojvode Franje Ferdinanda Puli u proljeće 1914., odnosno njegovim ukrcajem na jahtu Lacroma. Slijedi niz fotografija mobilizacije i dolaska novaka i pričuvne vojske u Pulu s početkom rata krajem srpnja 1914. godine. Dio fotografija nije napravio sam Schuster, već je u svoj album uključio i promotivne razglednice, a one prikazuju dio grada oko slavoluka Sergijevaca u Puli te inauguraciju metalnoga svjetionika na pulskoj Rivi. Zatim su tu snimci posjeta nadvojvode Karla Stjepana Puli u listopadu 1914. te Valdebeka, gdje je Schuster boravio te godine. Slijede fotografije iz vile Trapp, rezidencije poručnika bojnoga broda Georga Rittersa von Trappa, najpoznatijega austro-ugarskoga podmorničkog zapovjednika. Nekoliko fotografija tiče se posljedica zračnih napada na Pulu, uključujući i onu oborenoga dirizabla Città di Jesi ljeta 1915. godine.

Druga cjelina „Istarski motivi“ (98-167), donosi fotografije Vodnjana, Galizane, Krnice, Raklja, Malih i Velih Vareški, uvale Blaz kod Raklja, Budave, Pavičina, Mutvorana, Barbana, Barbića, Krapna, Bala, Krmeda, Rovinja, Fažane, Brijuna, Savičente, Labina, Poreča, Svetoga Lovreča i Vrsara. Schuster je fotografirao stare građevine i mještane te je i sam na fotografijama pozirao s drugim austro-ugarskim časnicima, među kojima je bio i Georg von Trapp, koji je također putovao Istrom.

Treća cjelina, „Pulski obrambeni okruzi 5a i 5b“ (168-310), sadrži kvantitativno najopsežniji fond fotografija. Razlog je u tomu što je Schuster bio član zapovjedništva pulskoga obrambenog okruga 5a koji je obuhvaćao područje južno od Pule (od Pomera do rta Kamenjak). Na toj je funkciji ostao do 1917., kada je premješten na jednu od bojišnica. Cjelina prikazuje fotografije antičkoga kamenoloma kod Vintijana, Banjola, Volma, Pomera, arheoloških iskopavanja samostana sv. Ivana kod Pomera, Medulina, Premanture, bitnice na Monte Kopama (uključujući i posjet nadvojvode Karla), bitnice Gomila u tijeku njezina pripremanja i testiranja 1915. te sistematizacije bitnice Gradina kod Premanture. Fotografije vojnih ambijenata

uključuju i scene svakodnevnoga života i opuštanja vojnika u slobodnome vremenu, kupanju i sportskim igrama te druženju s mještanima, čak i u njihovim kućama.

Osim što je riječ o grafički efektnoj fotomonografiji i vrijednom prinosu obilježavanju stogodišnjice Prvoga svjetskog rata, *Iz fotoalbuma Richarda Schustera 1914.-1917.* nije običan *coffee-table book*. Riječ je o važnom objavljenom izvoru korisnom za proučavanje mnogih aspekata istarske prošlosti u vrijeme Velikoga rata. Kao prvo, u njemu su prikazani nestali ambijenti pulskoga obrambenog okruga južno od grada i vojnička svakodnevica u njima. Drugo, važan je dokument prošlosti koji prikazuje život „maloga“ istarskog čovjeka po selima Puljštine i ostatka Istre. Treće, tu su i svi oni sitni detalji koji nisu bili u fokusu Schusterova aparata, mnogi trenuci tadašnje zbilje. Također je bitan i pisani dio, odnosno legende – svi Schusterovi komentari odlično se prožimaju s opaskama urednika fotomonografije. Izdvojili smo nekoliko odrednica, a s obzirom na to da gotovo svaka fotografija krije zasebnu priču, čitatelj i istraživač će svakako u ovome preglednome djelu naći vlastiti predmet interesa.

David Orlović

Rita Cramer Giovannini – Franko Neretich, *I primi cinquant'anni di turismo a Lussino / The first fifty years of tourism at Lussino*, Trieste: Comunità di Lussinpiccolo / LINT, 2015., 309 str.

Knjiga *I primi cinquant'anni di turismo a Lussino* izvanredan je istraživački i dokumentirani rad autorice Rite Cramer Giovannini, koji temeljito prikazuje povijest i razvoj turizma na Lošinju od kraja 19. stoljeća do početka Drugoga svjetskog rata. Svako je poglavlje popraćeno bogatim ilustracijama, od starih fotografija i oglasa do razglednica. Slikovni materijali, za koje je ponajviše zaslužan kolekcionar i koautor knjige Franko Neretich, vizualno predočuju nekadašnji izgled Lošinja i ondašnji život. Tekst knjige objavljen je paralelno na talijanskom i engleskom jeziku, a za engleski je prijevod zaslužna Clarisa Soperman Kohanoff.

U „Predgovoru“ (13–18) autorica iznosi razloge zbog kojih je odlučila pisati o Lošinju i izvore kojima se koristila, a uz izvore navodi i gdje ih je